

En sommarkväll i ett fjäderfästall går elen. Ventilationen stannar. Utanför märks ingenting — ingen rök, inget larm som hörs på avstånd, bara ett stall bland andra i ett landskap som ser ut som vanligt. Men inne i byggnaden stiger ammoniaknivåerna redan, och för fjäderfä kan de bli dödliga inom loppet av timmar. De flesta kriserna i den här serien mäts i dagar eller veckor innan konsekvenserna blir akuta. Den här mäts i timmar. En skördeförlust går att hantera, omfördela, kompensera nästa säsong. En förlorad besättning är borta innan någon ens hunnit larva.

Djurhållningen har nämnts i förbifarten i flera av de tidigare essäerna — kycklingstallens uppkopplade ventilation, lantbrukets digitala maskiner, veterinärkedjans sårbarhet för samma logistikproblem som resten av världen. Men den har aldrig fått stå som egen fråga, trots att den bär en särskild egenskap som skiljer den från nästan allt annat i serien: hastigheten. Gris-, fjäderfä- och mjölkproduktion är känsliga även för korta elavbrott, eftersom ventilation, vattenförsörjning, utfodring och mjölkning alla är elberoende samtidigt, i samma byggnad, utan inbördes redundans. Går strömmen faller allt på en gång.

Storskaliga gårdar är dessutom beroende av täta foderleveranser, ofta med importerade insatsvaror — samma sårbarhet som essän om kritiska råvaror redan visat gäller stora delar av svensk industri. Ett lager räcker sällan mer än några dagar, eftersom effektiv drift har byggts på att foder kommer in i precis den takt det förbrukas. Till det kommer risken för smittsamma djursjukdomar, som blir svårare att stänga in när veterinärer, transportörer och laboratorier är belastade av samma kris som drabbar allt annat.

Det finns en obekväm fråga i botten av allt detta, som sällan ställs rakt ut: äter djuren vår beredskap? Ungefär hälften av det svenska lantbrukets produktion går i dag till djurfoder snarare än direkt till människor. Det är inte ett argument mot djurhållning som sådan, men det är en fråga essän om livsmedelsförsörjning aldrig ställde — om mer jordbruksareal i sig är en tillgång för beredskapen, eller om en betydande del av den arealen i praktiken konkurrerar med den mänskliga livsmedelsförsörjningen om samma knappa mark, vatten och insatsvaror. Svaret är inte enkelt. Djur ger också näring som är svår att ersätta, och en omställning bort från animalieproduktion skulle skapa egna sårbarheter. Men frågan förtjänar att ställas högt snarare än att tystas ner av vana.

Myndigheterna är faktiskt mer på det klara med den akuta sårbarheten än man kanske väntar sig. Jordbruksverket, Statens veterinärmedicinska anstalt och Livsmedelsverket har tillsammans tagit fram konkret material för lantbrukets krisberedskap: reservkraftverk med uträknat dieselbehov, regelbunden testkörning av aggregaten, en telefonlista över veterinär, elektriker, djurtransportör — och, i klartext, kontakt för avlivning av djur om situationen kräver det. Rekommendationen om hur allt detta ska förvaras är, ordagrant,

densamma som redan formulerats i den här serien för andra sektorer: samla planen i en fysisk pärm, eftersom digitala system inte går att lita på när strömmen är borta. Det är slående att en myndighet, helt oberoende, landar i exakt den slutsats som redan vuxit fram genom hela seriens genomgång av analoga rutiner.

Men rekommendationen stannar i praktiken vid den enskilda gården. Det finns ingen storskalig, koordinerad reservkraftsplanering för animalieproduktionen som motsvarar den som diskuteras för sjukhus eller vattenverk. Ansvaret för att räkna ut dieselbehov, skaffa aggregat och hålla en uppdaterad telefonlista vilar på lantbrukaren själv, ofta som en av många uppgifter i en redan pressad verksamhet. Det är rimligt att fråga om det är en klok konstruktion att låta livsmedelskedjans mest tidskritiska svaghet vila på enskilda initiativ, snarare än på en nationell struktur som liknar den som finns för andra kritiska funktioner.

Det som gör djurhållningen till ett skarpt test av hela den här seriens tes är just tidsramen. El, drivmedel, den analoga reserven — de har genomgående beskrivits som fundament som märks först när de saknas, ofta efter dagar av gradvis försämring. I ett djurstall finns ingen sådan marginal. Fundamentet håller eller så gör det inte, och skillnaden avgörs på timmar, inte dagar. Ett samhälle som klarar att hålla sina sjukhus och vattenverk igång men inte sina djurstall har inte löst frågan om resiliens — det har bara löst den för de delar av systemet som har tid att vänta.

Källor

- Jordbruksverket, “Krisberedskap för dig som har djur” — jordbruksverket.se
- Statens veterinärmedicinska anstalt (SVA), “Säkerställ djurhälsa under enkla förhållanden” — sva.se
- SLU, rapporten “Räcker maten?” och analysen “Djuren äter vår beredskap” — slu.se, hallbartmatsystem.se
- Jordbruksverkets föreskrifter om djurskydd och beredskap vid elavbrott (fjäderfä, värphöns) — jordbruksverket.se